INTERNATIONAL JOURNAL OF SCIENTIFIC RESEARCHERS
ISSN: 3030-332X Impact factor: 9,493 Volume 17, issue 1, Aprel 2026
https://wordlyknowledge.uz/index.php/IJSR worldly knowledge
Index: google scholar, research gate, research bib, zenodo, open aire.
https://scholar.google.com/scholar?hl=ru&as_sdt=0%2C5&q=wosjournals.com&btnG
https://www.researchgate.net/profile/Worldly-Knowledge
https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/3030-332X

FUQAROLIK HUQUQIDA SUN'IY INTELLEKTNING TUTGAN O'RNI

Narinbaeva G. K.
Toshkent davlat agrar universitet, dotsent
Isambaev M. A.
Toshkent davlat agrar universitet, talaba

Annotatsiya: Ushbu maqolada sun'iy intellektning fuqarolik huquqida tutgan o'rni tahlil qilinadi. Sun'iy intellektning huquqiy shaxs maqomi, huquqiy javobgarlik masalalari va shartnoma huquqiga ta'siri o'rganiladi. Shuningdek, xorijiy mamlakatlar tajribasi asosida sun'iy intellekt bilan bog'liq huquqiy munosabatlarni tartibga solish usullari ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari sun'iy intellekt huquqiy subyekt sifatida tan olinishi, uning fuqarolik-huquqiy munosabatlardagi ishtiroki va javobgarligi borasidagi muammolarni yoritishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Sun'iy intellekt, fuqarolik huquqi, huquqiy shaxs, huquqiy javobgarlik, shartnoma huquqi, raqamli huquq, robototexnika, axborot texnologiyalari huquqi, intellektual mulk huquqi, avtomatlashtirilgan qaror qabul qilish.

Raqamli texnologiyalar rivojlanishi bilan sun'iy intellekt (SI) inson faoliyatining ko'plab sohalariga kirib kelmoqda. Bugungi kunda aqlli shartnomalar, avtomatlashtirilgan huquqiy xizmatlar va SI yordamida dalillarni tahlil qilish tizimlari huquqshunoslik sohasida faol qo'llanilmoqda

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev 2024-yil 14- oktabrda qabul qilingan "Sun'iy intellekt texnologiyalarini 2030-yilga qadar rivojlantirish strategiyasi to'g'risida"gi qarorida sun'iy intellektning huquqiy https://scientific-jl.com/luch/ 110 Часть-39_ Том-3_ Февраль-2025 tizimdagi o'rnini mustahkamlash zarurligini ta'kidlagan. Ushbu qarorda sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish bo'yicha aholining bilim va ko'nikmalarini oshirish, kadrlar salohiyatini rivojlantirish masalalari ham ko'rsatib o'tilgan

Zamonaviy texnologiyalar rivojlanishi bilan sun'iy intellekt (SI) turli sohalarga, jumladan, fuqarolik-huquqiy munosabatlarga ham faol kirib kelmoqda. Bugungi kunda SI shartnomalar tuzish, huquqiy tahlil o'tkazish, avtomatlashtirilgan huquqiy xizmatlar ko'rsatish va nizolarni hal etish kabi jarayonlarda muhim rol o'ynamoqda. Fuqarolik huquqi insonlar va yuridik shaxslar o'rtasidagi mulkiy va nomulkiy munosabatlarni tartibga soluvchi huquq sohasi hisoblanadi. Sun'iy intellekt esa ushbu munosabatlarga yangi yondashuvlarni olib kirib, ularni yanada samarali va tezkor amalga oshirishga yordam bermoqda1. Biroq SI dan foydalanish bilan bog'liq huquqiy masalalar, javobgarlikning taqsimlanishi va uning huquqiy subyekt sifatida e'tirof etilishi kabi muammolar ham yuzaga kelmoqda. Ushbu maqolada sun'iy intellektning fuqarolik-huquqiy munosabatlardagi o'rni, uning huquqiy maqomi va kelajakdagi istiqbollari tahlil qilinadi.

O'zbekiston huquqiy tizimida SI bilan bog'liq muammolar va ularni hal etish yo'llari ko'rib chiqiladi. Zamonaviy texnologiyalarning rivojlanishi sun'iy intellekt (SI) tizimlarining turli sohalarga, jumladan, fuqarolik-huquqiy munosabatlarga ham faol kirib kelishiga olib keldi. Sun'iy intellekt kontraktlarni tuzish, shartnomalarni avtomatlashtirish, huquqiy tahlillarni amalga oshirish, nizolarni hal etishda yordam berish kabi jarayonlarda muhim rol o'ynaydi. Sun'iy intellekt (SI) zamonaviy fuqarolik-huquqiy munosabatlarda muhim o'rin egallay boshladi. SI texnologiyalari avtomatlashtirilgan qaror qabul qilish, shartnomalarni tuzish va ijro etish, huquqiy xizmatlar ko'rsatish hamda nizolarni hal etish kabi jarayonlarda

foydalanilmoqda. Sun'iy intellekt shartnomalar tuzish jarayonini avtomatlashtirish orqali huquqiy munosabatlarni tezkor va samarali amalga oshirish imkonini beradi.

SI quyidagilarga ta'sir ko'rsatmoqda: Birinchidan, shartnoma shartlarini tahlil qilish va optimallashtirish – SI hujjatlarni avtomatik ravishda tahlil qiladi va eng maqbul shartlarni taklif etadi. Ikkinchidan, smart-kontraktlarni ishlab chiqish – Blokcheyn texnologiyasiga asoslangan SI dasturlari shartnoma shartlarini avtomatik ravishda bajarish imkoniyatini yaratadi. Uchinchidan, shartnoma shartlariga rioya etilishini monitoring qilish – SI real vaqt rejimida tomonlarning majburiyatlarini bajarishini nazorat qiladi va huquqbuzarliklarni aniqlaydi4. Sun'iy intellekt fuqarolik-huquqiy munosabatlarni tubdan o'zgartirib, ularning samaradorligi va shaffofligini oshirmoqda. Biroq, uning huquqiy maqomi, javobgarlik masalalari va SI tomonidan yaratilgan huquqiy hujjatlarning qonuniyligi borasida hali ham ochiq masalalar mavjud.

O'zbekiston huquqiy tizimi SI ning ta'sirini hisobga olgan holda tegishli qonunchilikni ishlab chiqishi va xalqaro tajribalarni o'rganishi lozim5. Kelajakda SI texnologiyalarini tartibga soluvchi huquqiy normalar ishlab chiqilishi natijasida fuqarolikhuquqiy munosabatlarda yanada samarali va xavfsiz mexanizmlar paydo bo'lishi kutilmoqda. Sun'iy intellekt (SI) texnologiyalari tobora rivojlanib, ularning huquqiy maqomi va javobgarlik masalalari yuridik hamjamiyatda qizg'in muhokama qilinmoqda. SI mustaqil huquqiy subyekt sifatida tan olinishi kerakmi yoki u faqat vosita sifatida qaralishi lozimmi? Agar SI xato qilsa yoki zarar yetkazsa, javobgarlik kimga yuklanadi? Ushbu savollarga javob topish fuqarolik-huquqiy munosabatlarning kelajakdagi rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Sun'iy intellekt hozircha hech bir mamlakatda mustaqil huquqiy subyekt sifatida tan olinmagan. Yuridik jihatdan u hozirda uch xil shaklda ko'rib chiqilmoqda: Birinchidan, sun'iy intellekt vosita sifatida. Bu yondashuvga ko'ra, SI shaxs yoki tashkilot tomonidan boshqariladigan oddiy texnologik vosita hisoblanadi. Bunday holda, SI ning harakatlari uchun to'liq javobgarlik uni yaratgan yoki ishlatgan shaxsga yoki yuridik shaxsga yuklanadi. Masalan, agar SI asosida ishlaydigan chatbot noto'g'ri huquqiy maslahat bersa va mijoz zarar ko'rsa, bu javobgarlik chatbotni ishlab chiqqan kompaniya yoki uni foydalangan shaxs zimmasiga yuklanadi.

Ikkinchidan, sun'iy intellekt cheklangan huquqiy subyekt sifatida. Ba'zi yuristlar SI ni cheklangan huquqiy shaxs sifatida ko'rib chiqishni taklif qilmoqdalar. Bu model SI ni "yuridik shaxs" yoki "maxsus subyekt" sifatida ko'rib chiqib, uni mustaqil huquqiy javobgar qilish imkoniyatini yaratadi. Masalan, SI avtomatlashtirilgan ravishda shartnomalar tuzishi yoki moliyaviy operatsiyalarni amalga oshirishi mumkin. Agar u noto'g'ri harakat qilsa, u alohida subyekt sifatida sud javobgarligiga tortilishi mumkin. Uchinchidan, sun'iy intellekt mustaqil huquqiy shaxs sifatida. Gipotetik ravishda, SI kelajakda to'liq huquqiy shaxs sifatida tan olinishi mumkin. Bu holda u mustaqil ravishda shartnomalar tuzishi, mulk egalik qilishi va o'z harakatlari uchun javobgar bo'lishi mumkin. Hozircha bunday yondashuv dunyoning hech bir mamlakatida rasman qabul qilinmagan. Agar SI noto'g'ri ishlasa yoki zarar yetkazsa, uning dasturchilari yoki ishlab chiqaruvchilari javobgar bo'lishi mumkin. Bu yondashuv mahsulot ishlab chiqaruvchilarning sifat va xavfsizlik talablariga javob berish mas'uliyatini oshiradi. Masalan, agar avtonom avtomobil avariya qilsa va uning sababi SI dasturining xatosi bo'lsa, avtomobil ishlab chiqaruvchi kompaniya javobgar bo'lishi mumkin.

Ba'zi holatlarda esa, SI dan foydalangan shaxs yoki tashkilot javobgar bo'lishi mumkin6. Bu yondashuvda SI inson tomonidan boshqariladigan vosita sifatida qaraladi va undan noto'g'ri foydalanish oqibatlari foydalanuvchi zimmasiga yuklanadi. Misol qilib, agar kompaniya SI asosida avtomatlashtirilgan yuridik maslahat xizmati taqdim etsa va noto'g'ri maslahat berish oqibatida mijoz zarar ko'rsa, kompaniya javobgar bo'lishi mumkin. Bundan

tashqari ba'zi yuristlar SI uchun mustaqil javobgarlik modelini taklif qilishmoqda. Bunda SI avtonom faoliyat yuritishi hisobga olinib, uni o'z harakatlari uchun javobgar qiluvchi maxsus huquqiy mexanizmlar ishlab chiqiladi. Agar kelajakda SI o'z nomidan shartnoma tuzsa va uning bajarilmaganligi sababli zarar yetkazilsa, SI maxsus fond yoki sug'urta tizimi orqali javobgar bo'lishi mumkin. Hozirda O'zbekiston Respublikasida SI ning huquqiy maqomi bo'yicha maxsus qonunchilik mavjud emas. Kelajakda O'zbekistonda SI bilan bog'liq huquqiy normalar ishlab chiqilishi va xalqaro tajriba asosida maxsus qonunlar qabul qilinishi mumkin.

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, Sun'iy intellektning huquqiy maqomi va javobgarlik masalalari hali to'liq aniqlanmagan va bu borada dunyo miqyosida turli yondashuvlar mavjud. SI hozircha mustaqil huquqiy subyekt sifatida tan olinmagan bo'lsa-da, uning huquqiy oqibatlarini tartibga solish zarurati ortib bormoqda. O'zbekiston ham SI ning rivojlanishini hisobga olgan holda, unga oid maxsus huquqiy normalarni ishlab chiqishi va xalqaro tajribani o'rganishi lozim. Shu tariqa, SI texnologiyalarining huquqiy jihatdan tartibga solinishi kelajakda ularning xavfsiz va samarali ishlashiga xizmat qiladi. Sun'iy intellekt (SI) zamonaviy fuqarolikhuquqiy munosabatlarning ajralmas qismiga aylanib bormoqda. SI texnologiyalari shartnomaviy huquq, elektron tijorat, intellektual mulk huquqlari va huquqiy xizmatlar ko'rsatish sohalarida inqilobiy o'zgarishlarni keltirib chiqarmoqda.

Xususan, avtomatlashtirilgan huquqiy maslahat xizmatlari, smart-kontraktlar, SI tomonidan yaratilgan intellektual mulk va elektron shartnomalar fuqarolik-huquqiy munosabatlarning yangi shakllarini yuzaga keltirmoqda. Shu bilan birga, SI ning huquqiy maqomi va javobgarlik masalalari haligacha to'liq tartibga solinmagan. SI tomonidan qabul qilingan qarorlar uchun javobgarlikni aniqlash, uning shartnomaviy munosabatlarda ishtirok etish huquqiy asoslarini belgilash va intellektual mulk huquqlarini muvofiqlashtirish global miqyosda dolzarb masala bo'lib qolmoqda. O'zbekiston qonunchiligida SI ning huquqiy maqomi va fuqarolik-huquqiy munosabatlardagi roli bo'yicha maxsus normalar mavjud emas. Biroq, mamlakatning raqamli texnologiyalar va huquqiy innovatsiyalarni rivojlantirishga bo'lgan intilishi kelajakda SI bilan bog'liq huquqiy normalarni ishlab chiqish zaruratini anglatadi.

Kelajakda SI ning huquqiy tartibga solinishi fuqarolik-huquqiy munosabatlarning samaradorligini oshirishi, yangi iqtisodiy imkoniyatlarni yaratishi va huquqiy tizimni yanada rivojlantirishga xizmat qilishi kutilmoqda. Shu sababli, O'zbekiston huquqshunoslari va qonun chiqaruvchi organlari xalqaro tajribani inobatga olgan holda, SI ning huquqiy jihatlarini chuqur tahlil qilishlari va milliy qonunchilikda tegishli normalarni joriy etishlari lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.Гражданский кодекс Республики Узбекистан. 6

2.Koops, B. J. (2021). AI Liability and the Role of Legal Personality. European Review of Private Law, 29(1), 103–128.

3.Kurzweil, R. "The Age of Intelligent Machines." MIT Press, 1999.

4.Белов В. А. "Гражданское право. Общая часть." М.: Статут, 2020.

5.Russell, S., & Norvig, P. "Artificial Intelligence: A Modern Approach." Pearson, 2021.